

на концертах, на мою думку, буде не під силу композиторів. Над оперою працює св[ященник] Бажанський, автор багатьох гарних церковних композицій і світських пісень, а також сумлінний збирач народних пісень, перший з галицьких композиторів, що у своїй творчій праці опирається на глибоке вивчення теорії та історії музики.

Серед наймолодшої генерації вже добре відзначився Остап Нижанківський, успішно працюють священники Матюк і Кипріян. Чудовий талант віщував передчасно померлий о(тець) Теофіл Кобринський.

The presented publication is devoted to the wide circle of the people first introducing with the little known music art investigation of I.Franko concerning the development and comparing characteristics of the Polish and Ukrainian music during the XVII-XIXth centuries. It was published in 1852 in the "Courier Lvivsky" newspaper in polish language. I.Franko recognition of the Lysenko, Bortnjansky, Dyletsky art activity needs a special attention.

The translation from Polish and comments by T.Konovart.

Key words: music art, performance, composer's art, folk art.

УДК 821.161.2+ 78.06 (477.86)

ББК 85.310.00.4

Ганна Карась

ІВАН ФРАНКО І МУЗИЧНА КУЛЬТУРА ПРИКАРПАТТЯ

У статті автор актуалізує висвітлення впливу Івана Франка на розвиток музичної культури Прикарпаття. Проаналізовано роль музики, зокрема народної пісні, в житті та творчості І.Франка. Автор репрезентує музичну франкіану Галичини за формами й жанрами, подає її загальну характеристику й особливості інтерпретації поезії Каменяра професійними композиторами регіону (Д.Січинським, Я.Лопатинським, Б.Шиптуром, І.Фіцаловичем та ін.). Пропонується огляд сучасних репертуарних видань Прикарпаття, присвячених 150-річчю ювілею І.Франка.

Ключові слова: Іван Франко, музична культура, Прикарпаття.

Постать Івана Франка у вітчизняній та світовій культурі ХХ ст. є настільки багатогранною, що вчені різних галузей виявлятимуть і знаходитимуть усе нові аспекти для осмислення його творчої спадщини. Якщо франкознавство, як окрема галузь українознавчих студій, має свою вже більш ніж столітню історію, то музичне франкознавство обмежується невеликим колом наукових досліджень, більшість з яких припадає на другу половину ХХ ст. Лише Марія Загайкевич присвятила дві свої книги музичному світу Великого Каменяра [1], в той час як Станіслав Людкевич, Василь Витвицький, Ярема Якуб'як, Юрій Ясиновський, Мирон Черепанин присвячують наукові статті лише окремим аспектам музичного франкознавства [2].

Цілісного ґрунтовного наукового дослідження музичної франкіани та наукової спадщини І.Франка в контексті української музичної культури ще немає, незважаючи на 150-літній ювілей з дня його народження. Немає і досліджень із проблеми впливу Івана Франка на музичну культуру Прикарпаття, яка охоплює широке коло питань, зачіпає різні сторони суспільно-культурного, мистецького життя галичан упродовж ХХ ст. Щоправда, у названих розвідках знаходимо деякі факти та міркування з означеної тематики.

Предметом нашої розвідки є постать Івана Франка в контексті музичної культури Прикарпаття ХХ ст., що є особливо *актуальним* у часі відзначення ювілею Каменяра.

Пропонована стаття має *на меті* виявити вплив Івана Франка на музичну культуру нашого краю, привернути увагу музичної громадськості, музикознавців, діячів культури та мистецтва до музичної франкіани, сприяти її вивченню та пропагуванню. З даної мети випливають такі *завдання*: розкрити вплив фольклору Прикарпаття на життя і творчість письменника; з'ясувати роль Івана Франка у зародженні професійного хорового виконавства та музикознавства Галичини; простежити розвиток вокально-хорової франкіани нашого краю.

Музика в житті і творчості Каменяра відіграла велику роль. Завдяки народній пісні, яку він добре знав і любив, І.Франко стає не лише активним носієм фольклору, а й організатором його збору та публікації. Саме народна пісня, на думку музикознавців, “стала для І.Франка провідником у велике мистецтво, з нею розпочав він своє поетичне життя” [3, с.8]. Вона постійно супроводжувала письменника. В автобіографічному вступі до одного зі своїх ранніх оповідань “Вугляр” поет пише про свою самотню пішу подорож навесні 1875 р. із Долини в гори, у Велдіж, тобто територією нашого Прикарпаття, і “для якої-такої розривки мугикав собі під носом арії народних пісень” [4, с.24]. “Географія” його пісенного репертуару не замикалася на рідній Бойківщині, він знав багато зразків із Гуцульщини, Покуття, Поділля та інших регіонів. І.Франко не оминав жодної нагоди, щоб поповнити свій пісенний фонд. Так, у львівській тюрмі в 1877 р. записує пісню “Подольнянка” від рогатинського міщанина Францішкевича [5, с.33], а в коломийській у 1880 р. від Фр. Батовського (зі села Ценева Коломийського повіту) записує ряд пісень, у тому числі такі перлини, як “Плине качур по Дунаю” та героїчна пісня про Довбуша, які згодом від нього запише Микола Лисенко. Як активний носій фольклору І.Франко спонукав композиторів записувати їх з його голосу. Ці пісні ввійшли до збірників Миколи Лисенка, Климента Квітки, Філарета Колесси.

Першим відкрив талант Івана Франка-пісняра Микола Лисенко у 1885–1886 роках у Києві. Від поета композитор записав понад 20 пісень, п'ять з яких увійшли у його “Збірник українських народних пісень” (1886): “Про Довбуша” (у двох варіантах), “Пливе качур по Дунаю”, “Ой там за горою, та за кремінною”, “Жалі мої жалі, великі, немалі”, “Бескиде зелений, в три ряди саджений”. Отже, під час свого першого перебування в Києві в 1885 р. І.Франко співає М.Лисенку пісні, записані ним у Коломиї в 1880 р., а останній одразу ж в 1886 р. друкує їх. Про цей факт свідчить і листування двох діячів української культури [6, с.313].

У 1901 р. І.Франко у Буркуті в Карпатах знайомиться з відомим дослідником фольклору Климентом Квіткою, який записує від нього 32 наспіви (серед яких і карпатські), 27 з яких опублікував у збірнику “Українські народні мелодії”, надрукованому 1922 року в “Етнографічному збірнику” №11 [7]. Згодом ці зразки використовували композитори для своїх оригінальних творів. Зокрема, пісня-балада з Рогатина “Чи чули ви, люди, о такій новині” лягла в основу “Інтермеццо” для скрипки і фортепіано Левка Ревуцького [8, с.38]. Тексти зі співу пісень І.Франка записувала у Буркуті також Леся Українка і дві його мелодії вона вмістила в нотному додатку до своєї драми-фесрії “Лісова пісня” (№15, 16). В останні роки життя письменника записав від нього майже сто мелодій відомий фольклорист Філарет Колесса. У 1946 році вчений публікує працю “Улюблені українські пісні Івана Франка”, серед яких є мелодії нашого краю.

Знання І.Франком великої кількості народних пісень, уміння відтворювати їх чисто інтонаційно з найтоншими нюансами й варіантними змінами засвідчує його велику любов до народного мистецтва, яке він добре знав, зберігав та пропагував. Отже, у великому багажі Франка-фольклориста певне місце займала народна творчість нашого краю.

Щире зацікавлення молодого поета *музичною культурою*, що зародилося в роки навчання у Дрогобицькій гімназії, зміцніло при знайомстві в 1874 році з юною Ольгою Ропкевич. Саме в Лолині (нині Долинського району нашої області) розкрився перед Іваном Франком світ домашнього музикування. Ольга була обдарованою піаністкою, цікавилася серйозною музичною літературою, творчістю українських композиторів. А записані нею народні весільні пісні та звичаї с.Лолин, були опрацьовані І.Франком та видані у Кракові в 1886 р. Її образ в уяві поета часто поєднувався з музикою. В архіві І.Франка зберігся присвячений їй вірш “Ах, коб я був музикантом...” (1878 р.). Згодом багато жіночих постатей у його творах будуть наділені музичними здібностями (Густя у “Не спитавши броду”, Регіна в “Перехресних стежках” та ін.).

З 1875 року І.Франко жив у Львові, що мав свої музичні традиції, був музичним центром Галичини. У цей час він причетний до створення студентського “Гуртка влаштування вакаційних мандрівок”, з яким мандрує у 1884–1885 роках краєм як доповідач та літописець. Теми його виступів були присвячені історії українського народу та його культурі. Студенти давали хорові концерти, які репрезентували найцінніші надбання української музичної літератури – композиції М.Лисенка, М.Вербицького, І.Лаврівського, А.Вахнянина, обробки народних пісень. Перша молодіжна мандрівка (1884 р.), розпочавшись у Дрогобичі, пролягає територією Прикарпаття: Бубнище, Калуш, Станіслав (нині – Івано-Франківськ), Коломия. Мандрівки не лише збагачували музичний досвід І.Франка, а й перетворилися на *перші концертні гастролі*. Згодом групи складалися виключно зі співаків, що пропагували українську хорову музику, стали основою хорового товариства “Боян”, яке було засноване в 1891 р. у Львові, а пізніше по всіх містах Галичини, в тому числі у Станіславі, Коломиї, Калуші та ін.

Таким чином, перед І.Франком відкривалася ще одна сторона музичної культури рідного народу, яка сприяла його різноманітним контактам із тогочасними виконавцями, композиторами. Він стоїть біля джерел *зародження професійного хорового виконавства Галичини*.

Іван Франко прагнув вивести галицьке музичне життя з вузьких рамок. Рукопис його великої рецензії на праці композитора, першого музикознавця у Галичині, нашого земляка Порфирія Бажанського (“Історія руського церковного пінія” (1890), “Малоруський музикальний народний тон” (1891), “Русько-народний музикальний стиль” (1907) під назвою “Музика... та й годі”, що зберігається в архіві письменника, його замітка у львівській “Зорі” (ч. 23, з 1885 р.) засвідчує зацікавленість І.Франка історичними музичними процесами. Тут висловлено ряд міркувань, що стосуються найрізноманітніших проблем музичної культури – історії української музики XVII–XVIII ст., зв’язків професійного мистецтва з народним, *методології музикознавчих досліджень*. Згадуючи про оцінку вченим указаних праць, Юрій Ясиновський на міжнародному симпозіумі ЮНЕСКО “Іван Франко і світова культура” (11–15. IX 1986 р.) відзначав важливе методологічне значення наукової спадщини І.Франка для вивчення історії української музики [9]. На праці П.Бажанського як джерельну базу посилається І.Франко у своєрідному короткому нарисі історії української музики “Muzika polska i guska”, написаному ним із нагоди музично-театральної вистави, що відбулася у Відні в 1892 р. Нарис було вміщено в щоденнику “Kurjer Lwowski” (ч. 240), співробітником якого був письменник. Саме тут І.Франко пише

про М.Лисенка як про найвизначнішого українського композитора та робить докір галицьким композиторам, що вони мало черпають із народної музики. Отже, вчений стоїть і біля витоків *музикознавства* Галичини.

Першим галицьким композитором, що став на шлях професійного служіння музичному мистецтву, був Денис Січинський (1865–1909). Своєю діяльністю і творчістю він втілював настанови Миколи Лисенка та Івана Франка щодо розбудови **української національної музичної школи**. У першу чергу мова йшла про реалізм, народність професійної музики, про те, що вона повинна житися багатством фольклору. Він стає яскравим інтерпретатором франкового слова. Відомо шість його творів на слова поета. Проте, враховуючи лист композитора до І.Франка, в якому він пише про багато композицій на слова поета [10], а також його мандрівний характер життя, можна припустити, що їх справді було більше. У 1900–1904 роках композитор написав одноактну оперу “Будка” на основі побутової драми “Будка №17” І.Франка про зневажену багатієм жінку. Однак рукопис її загублено. Невідомою залишається кантата Д.Січинського “Журавлі” для мішаного хору, соло баритона та оркестру, створена у 1906 році на слова поета. Д.Січинський звертається до поезії І.Франка в останнє десятиріччя свого життя, коли він проживає у місті Станіславові. Це період його мистецької зрілості й одночасно період великих душевних мук. Усі його композиції на слова поета сповнені ширості почуттів, вражають органічним злиттям слова й музики. Наскрізною ниткою у них проходить мотив нездійснених мрій і творчих поривань, жалю за марно розтраченими силами. Лірик за своїм обдаруванням, композитор в першу чергу звертається до збірки “Зів’яле листя”. Схвильовано звучить хор “Непереглядною юрбою”, де втілені гіркі роздуми про далекі дні молодості, пориви болю, страждання пронизують хор “Даремне, пісне”, про нездійснені творчі мрії йдеться у творі “Пісне, моя ти підстрелена пташко” (для хору та солоспів). Перлиною франкіани Д.Січинського є солоспів “Як почуєш вночі”. Твір, що довгий час залишався забороненим – гімн “Не пора”. Мелодія, гармонізована композитором у 1900 році для мішаного хору (пізніше Ф.Колессою та ін.), на думку С. Людкевича “... була коли не утворена самим Франком (мабуть, за деякими західнослов’янськими зразками), то, у кожному разі, була ним апробована” [11, с.275]. Отже, твори Д.Січинського на слова І.Франка, які створені ним на Прикарпатті, стали *основою музичної франкіани*, а постійна присутність їх у репертуарі хорів та окремих виконавців нашого краю засвідчує їх життєвість і популярність.

Творчість нашого крайнина, оперного й концертно-камерного співака *Михайла Голинського* (1890–1973, драматичний тенор, родом з с.Вербівці нині Городенківського району Івано-Франківської обл.) послужила стимулом для створення творів на слова великого поета. Так, до Франкового ювілею в 1936 році Нестором Нижанківським для нього був написаний солоспів “Поклін тобі, зів’яла квітко”, а Антоном Рудницьким Пролог із “Мойсея”, які вперше ним були виконані.

Вокально-хорова музика на слова поета домінує у творчості українських композиторів ХХ ст. Ліричні солоспіви писали композитори різних поколінь, напрямків і стилєвих нахилів. Серед них наші земляки – Василь Верховинець (родом із Долинського р-ну) та Анатолій Кос-Анатольський (родом із Коломиї). Для всесвітньо відомого українського співака Івана Козловського Василь Верховинець пише романс “Стежечка”, а шедевр української лірики ХХ ст. пісню-романс “Ой ти, дівчино, з горіха зерня” А.Кос-Анатольський створює у 1956 ювілейному франковому році. 50 років тому вперше прозвучала вона у виконанні народного артиста СРСР

Дмитра Гнатюка. Вірш І.Франка, покладений в її основу, вирізняється особливою сердечною теплотою, ніби перейнятою від задушевних народних пісень. Усе це знайшло органічне втілення у наспівній, простій і водночас піднесеній у цій простоті музиці А.Кос-Анатольського. Вона йде, здається, прямо від серця до серця, полонить розливом кантиленних мотивів, м'яким колоритом народно-побутових романсових інтонацій.

Розвиток вокально-хорової франкіани – живий перманентний процес: щороку з'являються нові музичні інтерпретації віршів поета. До музичної франкіани своїми хоровими творами та солоспівами долучаються сучасні івано-франківські композитори: Іван Фіцалович, Богдан Шиптур, Світлана Гричко. Кожен із них знайшов своє бачення безсмертної поезії Івана Франка, проте їх усіх об'єднує глибокий ліризм та чудова мелодика, що наближені до народної пісенності. Твір С.Гричко “Не гоїться рана” написаний для жіночого вокального ансамблю. У жанрі солоспіву створює свою франкіану Б.Шиптур – “Чого являєшся мені у сні” та “Цвітко осіння”. Найбільш плідним є ужинок Івана Фіцаловича. Композитор пише на слова поета солоспіви (“Благословенна будь” для сопрано, “Чом ти, краю, так нещасний” для тенора, “Маленький хутір” та “Тяжко-важко вік свій коротати” для баритона), дуєт (“Пісня”) та два хорові твори (“Розвивайся, лозо, борзо” для жіночого та “Земле моя, всеплодюча мати” для мішаного хору), які сповнені глибокого громадянського звучання. Хоч безпосереднім учнем А.Кос-Анатольського є лише Б.Шиптур, проте вокально-хорові твори всіх трьох композиторів позначені своєрідним впливом цього майстра пісенної лірики.

У роки незалежності України проявився великий інтерес до хорового твору “Не пора” (музика Д.Січинського). Він не лише з'являється друком у Івано-Франківську [12, с.60–61], але аранжується для ансамблю бандуристів музикознавцем, доцентом Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету ім. В.Стефаника Віолеттою Дутчак [13, с.62–64] та керівником народної капели бандуристів Центрального народного дому м.Івано-Франківська Мартою Шевченко [14, с.145–147]. Таким чином, твір введено в обіг, залучено до діючого репертуару творчих колективів.

Вокально-хорові твори на слова Івана Франка є постійно в репертуарі як окремих виконавців, так і вокальних ансамблів та хорів Прикарпаття, слугують навчальним матеріалом у класах хоровому, постановки голосу та індивідуального диригування у музичних навчальних закладах краю.

Так, у репертуарі Державного Гуцульського ансамблю пісні і танцю та багатьох хорів Прикарпаття особливою популярністю користуються хорові твори “Вічний революціонер” (музика М.Лисенка), “Пісне моя” (музика Д.Січинського [15, с.20–21], а народна капела бандуристів Центрального Народного дому м.Івано-Франківська (керівник – заслужений працівник культури України Марта Шевченко) та народний аматорський хор “Первоцвіт” Народного дому с.Микитинці Івано-Франківської міської ради (створений, до речі, Д.Січинським в 1899 р.; керівник – заслужений працівник культури України Ганна Карась) активно пропагують твір “Не пора”. Є цей твір і в репертуарі народного духового оркестру “Дивертисмент” Центрального народного дому (керівник – заслужений працівник культури України Роман Якимець).

Твір “Ой ти, дівчино, з горіха зерня” (муз. А.Кос-Анатольського) є у репертуарі чоловічого квартету “Легінь” Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (керівник – заслужений працівник культури України Петро Чоловський) [16,

с.23–29] та соліста Мирослава Петрика, а романс “Безмежнеє поле” (музика Миколи Лисенка) в репертуарі народного артиста України Володимира Піруса [17, с.48–50].

Народний вокальний ансамбль “Росинка” Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (керівник – заслужений діяч мистецтв України, професор Христина Михайлюк) з особливою теплою виконує романси Богдана Шиптура “Чого являєшся мені у сні?” та Світлани Гричко “Не можу забути” [18, с.17–19, 20–21]

Хоровий твір “Розвивайся, лозо, борзо” Івана Фіцаловича виконує студентський жіночий хор Інституту мистецтв під керівництвом заслуженого працівника культури України Жанни Зваричук.

Таким чином, розвиток музичного мистецтва на Прикарпатті у ХХ ст. зазнав безпосереднього впливу унікальної особистості Івана Франка, що відобразилося у становленні професійної музичної творчості, музикознавства, вокально-хорового виконавства. Учений не лише добре знав фольклор нашого краю, а й щедро ділився ним із фольклористами, композиторами, записи яких не лише донесли цей безцінний скарб до наших днів, а й слугують джерелом для творчих опрацювань композиторів сучасності. Вокально-хорова франкіана нашого краю, що бере свій початок від творчості Д.Січинського, розвивається сучасними композиторами та виконавцями. Усе це свідчить про невичерпність музи Івана Франка, яка на довгі роки залишатиметься стимулом для пізнання і творчості.

1. Загайкевич М. Іван Франко і українська музика. – К., 1958; Загайкевич М. Музичний світ великого Каменяра. – К.: Муз. Україна, 1986.
2. Людкевич С. І. Франко як знавець українського мелодійного фольклору; Іван Франко і музика // Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи. – Т. 1. Упор., ред., вступна стаття і примітки З.Штундер. – Львів: Дивосвіт, 1999. – С.270–272; 273–276; Витвицький В. Взаємини М.Лисенка з І.Франком. – Краків–Львів, 1942. – 39 с., передрук Витвицький В. Взаємини Миколи Лисенка з Іваном Франком // Записки Наукового Товариства ім.Т.Шевченка: праці музикознавчої комісії. – Т.СХХLVII / Ред. О.Купчинський. – Львів, 2004. – С.309–345; Якуб’як Я. Іван Франко і Станіслав Людкевич // Музика Галичини. – Т.VI. – Наукові збірки ЛДМА ім. М.Лисенка. – Вип.5. – Львів, 2001. – С.123–132; Ясиновський Ю. Методологічне значення наукової спадщини Івана Франка для історії української музики // Іван Франко і світова культура. Кн.2. – К., 1990. – С.86–88; Черепанин М. Музичні святкування на честь І.Франка в Галичині // Іван Франко і національне та духовне відродження України: Зб. наук. статей / Упор. С.Возняк, В.Матвійшин, В.Полєк. – Івано-Франківськ, 1997. – С.95–99.
3. Загайкевич М. Музичний світ великого Каменяра. – К.: Муз. Україна, 1986.
4. Франко І. Збір. тв.: В 50-ти т. – Т.14. – К., 1978.
5. Франко І. Збір. тв.: В 50-ти т. – Т.42. – К., 1978.
6. Витвицький В. Взаємини М.Лисенка з І.Франком. – Краків–Львів, 1942. – 39 с., передрук Витвицький В. Взаємини Миколи Лисенка з Іваном Франком // Записки Наукового Товариства ім.Т.Шевченка: праці музикознавчої комісії. – Т.СХХLVII / Ред. О.Купчинський. – Львів, 2004.
7. Квітка К. Коментар до збірника “Українські народні мелодії, видання 1922 року. – Відділ рукописних фондів ІМФЕ. – Ф.14-2. ОД. 36. 62. – С.211 (пр.183).
8. Загайкевич М. Музичний світ великого Каменяра. – К.: Муз. Україна, 1986.
9. Ясиновський Ю. Методологічне значення наукової спадщини Івана Франка для історії української музики // Іван Франко і світова культура. – Кн.2. – К., 1990. – С.86–88.
10. Лист Д. Січинського до І.Франка від 18 вересня 1902 р. – Відділ рукописів Інституту літератури ім. Т.Г.Шевченка. Архів І. Франка, №427/XI.
11. Людкевич С. Іван Франко і музика // Людкевич С. Дослідження, статті, рецензії, виступи. – Т.1 Упор., ред., переклади, примітки і бібліографія З.Штундер. – Львів: Дивосвіт, 1999. – С.273–276.
12. Січинський Д. Хорові твори / Упор. Г.Карась. – Івано-Франківськ, 2000. – С.60–61.
13. Любіть Україну: Зб. тв. для ансамблів бандуристів. Нотне видання / Упор. та аранжування Віолетти Дутчак. – Івано-Франківськ: Плай, 2003. – С.62–64.
14. Зазвено разом, браття. Нотний навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. Репертуарний зб. для мішаної капели бандуристів / Акомпанемент, упоряд. та метод. рекомендації Марти Шевченко. Івано-Франківськ: Плай, 2004. – С.145–147.

15. Верховино, світку ти наш. Хорові твори з репертуару Державного Гуцульського ансамблю пісні і танцю / Упор. та вступна стаття І.Д.Легкого. – К.: Музична Україна, 1990. – С.20–21.
16. Співає квартет “Легінь” / Упор. П.Чоловський. – К.: Муз. Україна, 1991. – С.23–29.
17. Пірус В. С., Пірус В. В. Пісні, романси та арії з репертуару народного артиста України Володимира Піруса. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2004. – С.48–50.
18. Дзвенить “Росинка” у піснях. Репертуарний зб. / Упор. Х.Михайлюк, М.Ортинська, О.Черсак. – Івано-Франківськ, 1997. – С.17–19, 20–21.

The author of the article shows actuality of the problem of Ivan Franko's influence on development of musical culture of Pre-carpathian region, analyses musical Frankiana. She gives its general description and features, the one's general characteristics is given both with the region professional composers Sichynsky, Lopatynsky, Shyptur, Ficalovych and others Franko poetry interpretation's specialities. The review of Precarpathian modern repertoire publications, which was devoted to the Franko 150th anniversary is given.

Key words: *Ivan Franko, musical culture, Pre-carpathian region.*